

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.103
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка, доктору економічних наук,
професору, професору кафедри менеджменту
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Сенишин Оксані Степанівні**

ВІДГУК

офіційного опонента **Єрмоленка Олексія Анатолійовича**, кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри соціальної економіки Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, на дисертаційну роботу **Стаховича Андрія Станіславовича** на тему «Державне регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України», подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.103 у Львівському національному університеті імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 – «Менеджмент»

1. Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами та темами.

Процес відтворення, що відбувається в сільському господарстві, має чудові і унікальні особливості, що впливають з найважливішого принципу розміщення продуктивних сил – закономірності географічного поділу праці. Ця закономірність визначається природою, працею, економікою, технікою, інформацією, соціальною та зовнішньоекономічною кон'юктурою та ринковим попитом. Динамічне поєднання зазначених вище умов формує потенціал аграрного сектору економіки, знання та практичне використання якого може вплинути на динаміку загального розвитку. Різниця земельного потенціалу визначає вибір режиму господарювання, масштаби концентрації виробництва, особливості агропромислової інтеграції. З іншого боку, розуміння специфіки відтворювального процесу сільського господарства дозволяє проводити відповідну державну політику.

Проблема підвищення ефективності державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві виникає з ряду причин. Перш за все, практика державних дотацій у вітчизняній економіці, основною метою яких є покращення фінансового становища сільськогосподарських товаровиробників, характеризується неефективним використанням бюджетних

коштів. Досвід показує, що існує певна вибірковість у відсутності залежності між наданням субсидій та результатом економічної діяльності. По-друге, багато економістів вважають, що нинішня державна підтримка фермерів допомагає аграрному сектору відтворити інші товарно-грошові відносини. Усі вказані об'єктивні передумови зумовлюють необхідність поглибленого та всебічного дослідження державного регулювання відтворювальних процесів сільського господарства України.

Водночас багато питань, пов'язаних із забезпеченням стабільного відтворювального процесу в сільському господарстві, залишаються мало вивченими та дискусійними як в економічній науці, так і в господарській практиці. Найчастіше вітчизняні дослідження з проблематики відтворювальних процесів у сільському господарстві мають описовий характер. Тому специфіка державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві об'єктивно вимагає проведення фундаментальних теоретичних досліджень у галузі регулювання відтворювальними процесами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка за тематикою «Управління конкурентоспроможністю агропродовольчої продукції в господарській системі України», у якій запропоновано для оцінки ефективності відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні використання інтегрального таксономічного показника – коефіцієнта таксономії, що розраховано з використанням методу таксономічного аналізу (номер державної реєстрації 0120U101814).

Зважаючи на викладене, слід зазначити, що наукова праця Стаховича Андрія Анатолійовича є актуальним сучасним дослідженням як з наукового, так і з практичного погляду, яке розкриває важливу наукову проблему державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дослідженні.

Ознайомлення із змістовим наповненням дисертації та публікацій автора дозволяє зробити висновок про те, що наукові положення, висновки й рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Це аргументовано підтверджується глибоким та критичним аналізом фундаментальних наукових праць з проблематики державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України, цільним застосуванням класичних положень

теорії управління, оглядом матеріалів щодо ретроспективного розвитку та сучасного стану відтворювальних процесів у вітчизняному сільському господарстві, використанням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, адекватним підбором та аналізуванням значного масиву офіційного статистичного матеріалу, успішною апробацією теоретико-прикладних розробок на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, їх дискусійним обговоренням за результатами виступів на наукових семінарах кафедри менеджменту Львівського національного університету імені Івана Франка, а також результативним впровадженням у діяльність вітчизняних сільськогосподарських підприємств.

Одержані результати дисертаційної роботи характеризуються науковою новизною, придатні для прогресивного розвитку теорії управління підприємствами та цінним методико-рекомендаційним характером щодо практичного використання запропонованих розробок на сільськогосподарських підприємствах з метою забезпечення більш ефективного використання наявних ресурсів та формування безпечних умов розвитку.

Методологія дисертаційного дослідження є сучасною й обґрунтованою, що, на наш погляд, стало запорукою успішного вирішення поставлених дисертантом завдань.

Отже, можна відзначити достатню обґрунтованість представлених у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій, а також її високий науковий рівень.

3. Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота викладена на 269 сторінках, поєднує у собі вступ, три розділи, висновки, висновки до розділів, список використаних джерел і додатки. Величина основного тексту дисертації становить 200 сторінок друкованого тексту. Робота ілюстрована 43-ма таблицями, 26-ма рисунками та 13-ма формулами. Список використаних джерел містить 221 найменування.

У першому розділі «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ» (с. 25-91), узагальнено теоретико-методологічні основи державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України, поглиблено теоретичну сутність понять “відтворення”, “процес суспільного відтворення”, “державне регулювання процесів відтворювальних процесів в сільському господарстві”, “інструментарій державного регулювання відтворювальних процесів в

сільському господарстві”, визначено поняття “система державного регулювання відтворювальних процесів в сільському господарстві”; здійснено детальний аналіз класичних підходів до регулювання відтворювальних процесів; наведено сучасний інструментарій державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України.

З огляду на розглянуті загальні теоретико-методологічні основи державного регулювання відтворювальних процесів в сільському господарстві, автором інтерпретовано поняття відтворювального процесу у сільському господарстві на основі застосування єдності історичного та логічного підходу в дослідженні категорій “відтворення” та “процес суспільного відтворення”. У зв’язку з цим автором визначено відтворювальний процес у сільському господарстві як процес, базовими елементами якого є відтворення тріади чинників виробництва – землі, праці і капіталу, що розглядається як цілісний, багаторівневий, безперервний процес виробництва, продуктивного обміну, розподілу і споживання сільськогосподарської продукції, особливості якого визначаються впливом факторів виробництва, що формують специфіку сільськогосподарської галузі і зумовлюють необхідність його державного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічної й соціальної стабільності.

У роботі виділено теоретико-методологічний підхід до характеристики системи відтворювальних процесів у сільському господарстві, де її базовими елементами є відтворення тріади чинників виробництва – землі, праці і капіталу. Це дозволило в якості особливого економічного ресурсу виділити «підприємницькі здібності» та «інформацію» та визначити їхню системоутворюючу роль у системі державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві.

В межах другого розділу дисертації «АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ» (с. 103-164) автором здійснено аналіз стану факторів відтворювальних процесів сільськогосподарської галузі та аналітичну оцінку фінансового забезпечення відтворювальних процесів у зазначеній галузі, проведено аналіз нормативно-правового забезпечення відтворювальних процесів у сільському господарстві.

Відтворення основного капіталу в сільському господарстві пов’язане як із загальними особливостями сільського господарства, так і з внутрішньогалузевими відмінностями у відтворенні основних засобів рослинництва і тваринництва. Зниження і прискорення швидкості обороту основних засобів у рослинництві залежить від фондоозброєності виробництва і

тривалості вегетаційного періоду сільськогосподарських культур. Щодо відтворення основних засобів у тваринництві, то воно протікає більш рівномірно і безперервно, оскільки дана галузь менш схильна до сезонних коливань, тож потреба у використанні засобів є незмінною протягом всього виробничого циклу.

Нормативно-правове забезпечення відтворювальних процесів у сільському господарстві – це наявні у вітчизняній економіці правові механізми, які утворюють юридичну основу, необхідну для здійснення процесу відтворення, які здатні прямо або опосередковано впливати на відтворювальні процеси. Основною невирішеною проблемою сьогодення є декларативність окремих нормативно-правових актів, що зумовлена низьким фінансовим забезпеченням планів дій, націлених на розширене відтворення факторів виробництва. Вирішення даної проблеми сприятиме активізації відтворювальних процесів, пов'язаних із їх нормативно-правовим забезпеченням.

У третьому розділі «НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ» (с. 175-232) охарактеризовано зарубіжний досвід державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві та можливості його використання в Україні та окреслено шляхи підвищення ефективності відтворювальних процесів у сільському господарстві.

Однією із важливих складових державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві зарубіжних країн є наявність відповідного нормативно-правового забезпечення, яке має як прямий, так і опосередкований вплив на вищезгадані процеси. Як показує аналіз зарубіжного досвіду, державна підтримка та фінансування сільгоспвиробництва регулюються законодавчо. У доповнення до нормативно-правового забезпечення у зарубіжних країнах розробляються державні цільові програми, які також впливають на відтворювальні процеси.

За результатами дослідження запропоновано рекомендації щодо застосування практики досвіду країн світу щодо використання конкретних важелів та інструментів регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві, а саме: цінової політики, яка гарантує доходи виробників; субсидування відсотків за отриманими кредитами, виплат зі страхування майна, агролізингу; бюджетного фінансування розвитку інфраструктури села; інструментів непрямой фінансової політики, що дасть змогу сільськогосподарським виробникам залучати кошти на тривалий термін з метою підвищення ефективного відтворення процесів у сільському господарстві.

В межах усіх розділів і підрозділів дисертації простежується логічно послідовне та обґрунтоване вирішення наукового завдання щодо наукового обґрунтування теоретико-методичних положень і розроблення практичних рекомендацій з метою підвищення ефективного відтворення процесів у сільському господарстві. Таким чином, можна зробити висновок про те, що дисертація є завершеною науково-дослідною роботою із логічно зв'язною, цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторською манерою викладення матеріалу.

4. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційне дослідження характеризується змістовністю та дає підстави стверджувати, що найважливішими в науковому та практичному значенні є результати роботи, які містять такі елементи наукової новизни:

1. Автор удосконалив власне бачення поняття відтворювального процесу у сільському господарстві на основі застосування єдності історичного та логічного підходу в дослідженні категорій “відтворення” та “процес суспільного відтворення”. У зв'язку з цим ним інтерпретовано відтворювальний процес в сільському господарстві як процес, базовими елементами якого є відтворення тріади чинників виробництва – землі, праці і капіталу, що розглядається як цілісний, багаторівневий, безперервний процес виробництва, продуктивного обміну, розподілу і споживання сільськогосподарської продукції, особливості якого визначаються впливом факторів виробництва, що формують специфіку сільськогосподарської галузі і обумовлюють необхідність його державного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки держави та її економічної й соціальної стабільності.

2. Здобутком автора є збагачення понятійно-категоріального апарату дослідження відтворювальних процесів в сільському господарстві в Україні через уточнення змісту понять і термінів “відтворення”, “процес суспільного відтворення”, “інструментарій державного регулювання відтворювальних процесів в сільському господарстві” та їх змістовних і кореляційних зв'язків, на основі чого були виявлені ряд передумов, що вказують на посилення ролі державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві з урахуванням його специфіки у вітчизняній економіці.

3. Автором описано науково-прикладні засади щодо впливу нормативно-правового регулювання на відтворення робочої сили в сільському господарстві, який, на відміну від існуючих, здійснюється опосередковано через вплив на

соціальну, економічну, демографічну, культурну політики та політику зайнятості, шляхом регулювання процесів, пов'язаних із її формування, реалізацією і збереженням найбільш активного і здорового та освіченого населення.

4. У роботі продемонстровано науковий підхід до оцінювання ефективності державного регулювання відтворювальних процесів в сільському господарстві в Україні через призму таких системоутворюючих показників як: глобального індексу продовольчої безпеки, економічної доступності, фізичної доступності, якості та безпеки, забезпечення природними ресурсами, що допомогло виявити основні зв'язки між усіма показниками та з'ясувати місце України в загальному рейтингу продовольчої, економічної та ресурсної безпеки.

5. Важливим доробком є удосконалене трактування поняття “державне регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві”, що являє собою цілеспрямовану дію державних органів на ринковий механізм з метою забезпечення населення продуктами харчування відповідної якості, за рахунок ефективного використання наявних факторів виробництва без порушення економічної, соціальної та екологічної рівноваги. Це уможливило визначити основні напрями державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві через його функції: цільову, стимулюючу, законодавчу та соціальну.

6. Не менш цікавим елементом наукової новизни є застосування методики таксономічного аналізу – розрахунку коефіцієнта таксономії для оцінки загальної економічної ефективності відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні, що дозволило при її комплексній економічній оцінці поєднати різноманітні показники відтворювальних процесів через призму трьох факторів – землі, праці та капіталу відносно нормативного вектора-еталона та визначити загальну ефективність відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні протягом досліджуваного періоду.

7. Науковий і практичний інтерес представляють запропоновані автором рекомендації щодо застосування практики досвіду країн світу щодо використання конкретних важелів та інструментів регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві, а саме: цінової політики, яка гарантує доходи виробників; субсидування відсотків за отриманими кредитами, виплат зі страхування майна, агролізингу; бюджетного фінансування розвитку інфраструктури села; інструментів непрямой фінансової політики, що дасть змогу сільськогосподарським виробникам залучати кошти на тривалий

термін з метою підвищення ефективного відтворення процесів у сільському господарстві.

За результатами дисертаційного дослідження Стаховича А.С. опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 4,72 друк. арк., з них – 6 статей у фахових виданнях загальним обсягом 3,55 друк. арк. (одна із них – у іноземному виданні, віднесених до періодичних видань), 7 тез доповідей загальним обсягом 1,17 друк. арк.

5. Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Обґрунтовані автором теоретичні положення та практичні рекомендації дозволяють системно визначати прикладні засади формування регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України, сприяють ухваленню обґрунтованих рішень в галузі економічної науки.

Розроблені в процесі наукових досліджень науково-практичні висновки і рекомендації, зокрема вдосконалені існуючі та розроблені нові концептуальні підходи щодо державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України, було використано в роботі Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації (довідка № 1-52/161 від 03.04.2023); ТОВ «ОТП Лізинг» (довідка від 03.04.2023 р.); ПуАТ «Акордбанк» (довідка від 03.04.2023 р.); ТОВ «Український медовий дім» (довідка від 04.04.2023 р.).

Зокрема, у роботі Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації застосовують систему показників оцінки ефективності державного регулювання відтворювальних процесів у межах планово-економічної діяльності; в ТОВ «ОТП Лізинг» застосовують пропозиції дисертанта у розробці програм фінансування клієнтів аграрного бізнесу; у діяльності ПуАТ «Акордбанк» використовують пропозиції стосовно ефективності застосування фінансових інструментів для відтворення основних засобів у сільському господарстві; ТОВ «Український медовий дім» використовує аналітичні пропозиції дисертанта стосовно використання альтернативних методів нарахування амортизації.

Результати дослідження використовуються у освітньому процесі Львівського національного університету імені Івана Франка при розробці навчально-методичних матеріалів (окремих тем лекцій, методичних рекомендацій для навчальних занять, ситуаційних завдань) з дисциплін “Державне адміністрування та регулювання”, “Державне регулювання

економіки”, “Управління конкурентоспроможністю” та “Господарсько-правове адміністрування” (довідка № 909-Н від 05.04.2023 р.).

6. Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації.

Дисертація викладена українською мовою, оформлена у повній відповідності з нормами і правилами МОН України, є завершеною науковою роботою, яка характеризується належним науково-методичним рівнем. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують відповідні висновки та узагальнення.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Текст анотації не містить положень чи ідей, які не відображені в основному тексті дисертаційної праці.

Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження. В анотації автором стисло окреслені основні результати дослідження, представлено наукову новизну та чітко охарактеризовано практичне значення роботи.

Анотацію та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну й обґрунтованість отриманих результатів, їх практичну значущість, слід зазначити, що деякі положення мають дискусійний характер.

1. На жаль, не отримала розвитку схематична модель системи державного регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві, оскільки автор ознайомив нас лише із основними її елементами (с. 67-68). Ця проблематика, на нашу думку, потребує детальнішого аналізу в контексті сучасних реалій.

2. У дослідженні велику увагу приділено землі та капіталу як основним факторам виробництва. Значно меншу увагу зосереджено на праці (людських ресурсах). Дисертаційне дослідження виграло б, якби і людський фактор був би достатньо проаналізований з відтворювальної точки зору, бо основною функцією заробітної плати є відтворювальна.

3. На нашу думку, було б доцільно приділити більшу увагу питанням нормативно-правового регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні, більш детально охарактеризувати сучасні законодавчі

акти, а, особливо, взяти до уваги діючі програми державної підтримки у сільському господарстві з елементами відтворювальних процесів у цій галузі.

4. У дослідженні вдало використано економіко-математичну методичку таксономічного аналізу – розрахунку коефіцієнта таксономії для оцінки загальної економічної ефективності відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні, що дозволило при її комплексній економічній оцінці поєднати різноманітні показники відтворювальних процесів через призму трьох факторів – землі, праці та капіталу відносно нормативного вектора-еталона та визначити загальну ефективність відтворювальних процесів у сільському господарстві в Україні протягом досліджуваного періоду. На нашу думку, цінність від такого аналізу значно зростає, якби автор детальніше проаналізував отримані висновки у розрізах сировинного характеру сільськогосподарського виробництва, низької урожайності сільськогосподарських культур та низької продуктивності праці й недостатньої сучасної сільськогосподарської техніки (с. 232-233).

Однак, загалом, висловлені дискусійні положення не впливають на практичну цінність одержаних результатів і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

8. Дотримання вимог академічної доброчесності.

За результатами перевірки дисертаційної роботи Стаховича А.С. на наявність ознак академічного плагіату не виявлено некоректності посилань на першоджерела щодо текстових та ілюстративних запозичень, тому можливо зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності.

9. Загальний висновок та оцінка дисертації.

Дисертаційна робота Стаховича А.С. на тему: «Державне регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

Актуальність викладеної теми дослідження, обґрунтованість наукових результатів, висновків та положень, а також рекомендацій, запропонованих автором у дисертаційній роботі, наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях свідчать, що автор демонструє повну наукову самостійність, високий рівень підготовки дослідження.

Дисертація Стаховича Андрія Станіславовича на тему: «Державне регулювання відтворювальних процесів у сільському господарстві України» відповідає спеціальності 073 «Менеджмент» за змістом та якістю теоретичних і

методичних розробок відповідає рівню дисертацій, що подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Обрану тему досить повно і якісно розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної праці в цілому виконані.

Дисертація за своїм змістом відповідає вимогам “Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 у чинній редакції, та наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 “Про затвердження Вимог до оформлення дисертації” у чинній редакції, підготовка дисертації відповідає ОНП 073 “Менеджмент” 2019 року Львівського національного університету імені Івана Франка, а її автор – Стахович Андрій Станіславович – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Єрмоленко О. А.